

Юлія ПРИСЯЖНА

мистецтвознавець (Вінниця)

СКУЛЬПТОР ВОЛОДИМИР СМАРОВОЗ: РУХ, ЗУПИНЕНИЙ У ПРОСТОРІ (присвячується пам'яті художника)

3-го вересня 2008 р. трапилася сумна і трагічна подія — пішов у Вічність талановитий український скульптор, заслужений художник України Володимир Іванович Смаровоз. Творець за покликанням, справжній митець за емоційним сприйняттям дійсності, Володимир Смаровоз визначив себе як особистість, що блискучо випромінює енергію творення. Активна діяльність, напружений пошук завжди були органічним станом його творчої і життєвої вдачі.

Зазвичай біографію людини, яка обрала професію художника, починають з років навчання, які логічно продовжують дитячі та юнацькі мрії про створення прекрасного. У Володимира Смаровоза — трохи інакше. Його зацікавлення мистецтвом почалося випадково і, як не дивно, не з форми, а з кольору. Фарбами, які вразили майбутнього скульптора, були кольорові сполучення... вибраної породи на вугільних шахтах Донеччини. Саме там на хвилях радянського комсомольського руху по закінченні середньої школи у 1956–1957 рр. машиністом шахтового електровозу працював Володимир Смаровоз. Після робочого дня на глибині понад 600 метрів, коли око звекає до монохромії майже суцільної темряви, світ над поверхнею сприймається феєрією кольорових сполучень. На хвилі загостреного відчуття довкілля Володимир і побачив неподалік від виходу з шахти гори вибраної породи — так звані «терикони». Така порода завдяки особливостям хімічного складу, зокрема вмісту сірки, вступає в активну реакцію із киснем, внаслідок чого змінює власний колір. Кольоровій гамі подібних сполучень могли б позаздрити імпресіоністи. Для Володимира Смаровоза ця примхлива гра природи визначила подальший життєвий шлях. Він згадує, що враження від кольорового розмаїття було настільки сильним, що з тієї хвилини власне покликання він відчув як відтворення і збереження чудових, і, на жаль, скороминучих проявів навколишнього світу — він вирішив стати художником. Але не став живописцем, що було б цілком ло-

гічним. Згодом форма як першооснова перемогла у його свідомості колір. Колір, що так вражає і водночас засмучує тенденцією зникати, підкорюючись часу. — Так само, як згасають захопливо-кольорові терекони по закінченні хімічної реакції. Але ж форма їхня залишалася незмінною. Форма, як стійка і менш залежна від часу структура, все більше захоплювала майбутнього художника. Визначальну ж роль у його становленні відіграла педагог Кишинівського республіканського училища ім. І. Ю. Репіна, народна художниця Молдови Клавдія Кобізева. Вона побачила в юнакові, який вступив до училища у 1960 р., природній потяг до скульптурного формоутворення, і поєднала його із своїм творчим та викладацьким досвідом. Доречі, жінка-скульптор на тлі фахового пріоритету чоловіків у цій галузі — явище досить рідкісне. Але завжди якісне, бо поєднує в собі жорстке відчуття конструкції, притаманне чоловікам, із тендітністю та м'якістю жіночого світовідчуття.

Завдяки Клавдії Кобізевої роки життя та навчання у місті Кишиневі відбулися для Володимира Смаровоза на рівні більшому, ніж здобуття необхідного «академ-мінімуму». — Він отримав максимум професійної підготовки у поєднанні з емоційним відчуттям матеріального світу з його народженням, становленням, втрачанням і наступним відновленням форми. «Скульптура народжується у м'якому матеріалі, вмирає в гіпсовій моделі і отримує нове життя у кінцевому матеріалі», — так казала жінка-скульптор Клавдія Кобізева, яка стала для Володимира Смаровоза Вчителем з Великої Літери.

У роки навчання середовище спілкування Володимира було вкрай насиченим інформацією і спілкуванням із колегами. Його надихали як класичні взірці, так і найкращі творіння майстрів західноєвропейської скульптури ХХ ст., у якій традиційність вже набутого сперечалася із прогресивністю нових пошуків. Великому впливу на світогляд художника здобула румунська скульптурна школа з її поєднанням узагальненої лаконічності та шляхетної чуттєвості матеріалу.

Вже майже по закінченні училища, у 1965 році, в житті Володимира Смаровоза відбулася ще одна вирішальна зустріч. П'ятий дипломний курс передбачав творчі та практично-інформаційні поїздки до скульптурних майстерень Москви. Найбільш за все Володимира вразила майстерня Аделаїди Пологової, яка уособлювала на той час новітній і самобутній напрямок московської скульптурної школи, заснований на давніх традиціях пермської народної пластики. І знов-таки рідкісний випадок панування жінки на суворій скульптурній царині. Так, саме панування, адже Аделаїда Пологова —

людина із могутньою енергетикою, яка миттєво залучає однодумців до орбіти власної творчої особистості. Скопіювати її підхід до форми було неможливо, як неможливо скопіювати генія. Але вона вчила більшому, ніж бездумне копіювання — вона вчила думати, пригадувати досвід предків, звертатися до споконвічного і відокремлювати його від буденних дрібниць.

Скульптура у власних витоках сягає до традицій самобутнього народного мистецтва. Безліч анонімних на сьогодні майстрів віками зберігали традиційні скульптурні форми у декоративно-ужитковому мистецтві, зокрема, в народній іграшці. Вона передавалася від діда до онука незмінною, незалежною від примхів смаку та моди. Одні з небагатьох відомих майстринь народної іграшки у ХХ столітті — бабі Уляні з хутора Гриньово, що в Архангельській тайзі — у 1968 р. було присвячено статтю у журналі «Знання — сила». Професійні та дружні відносини із Аделаїдою Пологовою, вплив її світогляду стали визначальними для Володимира Смаровоза у прийнятті рішення про подорож Архангельською тайгою до помешкання Уляни для особистого знайомства із творчістю самобутньої народної майстрині. Вона зацікавила його як людина, що свято береже мудрість предків, закодовану у рукотворних виробках. І, як виявилось, не тільки береже, а і щиро ділиться зі всіма, хто здатен їх сприйняти, взяти до душі, продовжити їхнє життя своєю творчістю. У невеличкій дерев'яній хаті, де Уляна мешкала разом із своїми творіннями понад вісімдесят років, молодий скульптор провів за бесідою із майстринею майже цілий день. Один день. Але в цей день Володимир отримав велике знання. Із Архангельської тайги разом із повним кошиком безцінних виробів, подарованих авторкою, він привіз відчуття чистого, позбавленого псевдоестетичного непотребу мистецтва. Таке відчуття зберігається надовго, якщо не назавжди. І сьогодні воно допомагає скульпторові тримати рівень професійності.

На формування цього рівня великого впливу здобули і скульптурні пленери у місті Переяславі-Заліському. Три роки пленерів (1985–1987), що проходили у Будинку творчості ім. Кордовського, Володимир Смаровоз згадував як «справжній рай для скульпторів». Середовище, що складалося з найкращих майстрів, які приїздили з різних куточків колишнього Радянського Союзу, було вкрай активним, критичним до себе і до колег, і, водночас, доброзичливим, завжди щирим на професійну пораду. Таке оточення мобілізувало можливість змагання з найсильнішими професіоналами — змагання такого, у якому переможцем виходив кожен, здобуваючи у якос-

ті призу неоціненний досвід. І якщо з Уляною Володимир пізнавав душу мистецтва, то в Переяславі-Заліському він додавав до духовного пізнання ще й жорстку мускульну конструкцію професійних навичок.

Отже, світогляд скульптора базувався на потужному фундаменті досвіду. Виховання естетичного смаку закладене у ньому найкращими педагогами ще за часів навчання і відшліфоване багаторічною практикою. Можливість оперування великими об'ємами є органічною завдяки вивченню румунської скульптури. Простори тайги подарували відчуття причетності до споконвічного... Здобутий у такий спосіб досвід скульптор протягом життя втілював на теренах Поділля і Вінниччини, зокрема. Адже тут — його Батьківщина. (Народився Володимир Смаровоз 4 квітня 1939 р. у с. Женишківці Хмельницької області, проте багато років жив і працював у Вінниці).

В історії сучасного образотворчого мистецтва України Володимир Смаровоз залишив по собі понад 60 творів монументальної та садово-паркової скульптури, а також понад 300 творів скульптури станкової. Його роботи зберігаються в колекції Дирекції виставок Міністерства культури України і Міністерства культури Молдови, Спільки художників України та приватних колекціях Франції, Німеччини, Італії, Англії, Америки. До речі, Америка у ланцюгу досягнень Володимира Смаровоза посідає не останнє місце. У 1998 р. він брав участь у конкурсному шоу картинної галереї Агора Галері у Нью-Йорку, де отримав другий приз роботою «Мінорний настрій» (1994 р.). Разом з перемогою він здобув можливість знайомства із американською скульптурною школою, яка, правду кажучи, належного враження на нього не справила і навіть пригнітила. Поперше, умовністю самого визначення «школа», по-друге, тим, що сам скульптор назвав «штучною, нелюдською, позбавленою душі формою, створеною тільки за примхою посереднього замовника». Отже, на творчу долю скульптора «американський досвід» не мав жодного впливу.

Навіть цей досить стислий нарис містить уявлення про мистецький шлях Володимира Смаровоза, як про шлях складний і привабливий водночас. Складність полягає в тому, що скульптор потрапив на терени Поділля з меж зовсім іншої мистецької школи. Привабливість — у результаті — у так званій творчій асиміляції, яка вкотре доводить інтернаціональність образотворчої мови. Сьогодні вже неможливо уявити ландшафти міста Вінниці та області без численних монументальних творів скульптора. Назву хоча б деякі

з них: бюст-пам'ятник Лялі Ратушній (Вінниця, 1980 р.), композиція «Мадонна» храму Матері Божої Ангельської (Вінниця, 1994 р.), пам'ятник Січовим Стрільцям (Вінниця, 1999 р.), пам'ятник загиблим співробітникам органів внутрішніх справ (Вінниця, 1999 р.), бюст-пам'ятник Михайлу Коцюбинському (Вінниця, 2003 р.), пам'ятники загиблим воїнам у с. Клембівка та у с. Деревчин (відповідно 1993 та 1998 рр.), композиція «Пісня» (Вінниця, 2005 р.), меморіальна дошка М. М. Коцюбинського на фасаді Вінницького торговельно-економічного університету (2008 р.), яка, на жаль, стала останньою роботою майстра.

Скульптор завжди існував у стані активної творчої і громадської діяльності. Його праця наочно ілюструвала можливість долання ідейних і практичних труднощів існування на периферії скульптурної ниви (відносно до столичних центрів), як-то боротьба за перевагу професійних майстрів у галузі розподілення монументальних замовлень, виконання не тільки творчої частини скульптурного задуму (робота у м'якому матеріалі), а і фізично-важкого ремісничого етапу роботи (формування, виколотка по листовому металу, ливарництво тощо). Він був людиною принципової громадської позиції, активним суспільним діячем. За його ініціативи в 2001 р. у Вінниці виникло творче об'єднання «Серпень», до складу якого увійшли вісім художників різного профілю. Сім років існування об'єднання та історико-мистецькі проекти, ним створені, яскравою сторінкою вписані в мистецьку історію Вінниччини.

До останнього дня Володимир Смаровоз був творчо активним. 2007 та 2008 роки певним чином опинилися для нього етапними — вагомою сторінкою його мистецької біографії стала участь у Всеукраїнських скульптурних симпозиумах, організованих за ініціативної підтримки Президента України. Спрямовані на підтримку національної ідеї, вони надали скульпторові можливість поєднання щирої думки і творчої форми. Результат — у творах, які тепер є культурно-мистецьким надбанням Держави: «І буде син, і буде мати...» (за мотивами творчості Т. Г. Шевченка, Канів, 2007), а також «Прокляття ворогам та зрадникам!..» (за мотивами Батуриної трагедії, Седнів, 2008).

Відпочинок для душі і натхнення для творення Володимир Смаровоз знаходив у численних подорожах і, як не дивно, у полюванні. З-поміж багатьох напрямків найбільш за все його приваблювали гірські полонини Карпат. Це показово, адже ніде так не відчувається досконала у своїй величі скульптурна форма Землі, як у горах... Що

ж стосується полювання — його скульптор теж розумів як мистецтво спілкування із навколишнім світом, під час якого людина стає подібною до дикої природи. Свої враження від спілкування із природою він теж вкладав у скульптуру, але опосередковано: на рівні фіксації потаємних внутрішніх станів живої істоти. Так народився анімаційний цикл його дрібної пластики.

Володимир Смаровоз став першим скульптором, якій за часів існування Вінницької обласної організації Національної спілки художників України отримав звання заслуженого художника України. Гідна оцінка діяльності митця на державному рівні є цілком закономірною, адже його феноменальна працездатність і щира відданість мистецтву — якості, які завжди викликають повагу культурного суспільства. А у пам'яті чилених друзів і колег він назавжди залишився як Людина високого духу та Митець з великої літери.